

Prenumerationspris	Utgiven av Svenska Folkförbundet.	Utländet:
1/1 år Kr. 2:—	Ansv. redaktör: Andreas Stahl, Riddaregatan 3. Tallinn. Tel. 431-53.	1/1 år Kr. 2:—
1/2 " " 1:—	Utkommer varannan vecka.	1/2 " " 1:50

Går Lilla Rågö samma öde tillmöte som Nargö år 1914?

I viken vid Baltischport (Rågerвик) ligga Stora och Lilla Rågöarna. Dessa bebos av c:a 600 — 700 personer, som alla äro svenskar. Denna befolkning har under århundraden levat sitt stilla, tillbakadragna liv, som föga störts av den yttre världens buller. Under den skenbart stilla ytan har dock, främst under de senaste 10 åren, pågått ett intensivt nydaningsarbete, som kan skönjas för varje steg man tar på Rågöarnas annars karga jord.

Emellertid har stillheten även störts på Rågöarna, i synnerhet vad beträffar Lilla Rågö. Under de senaste åren har ön varit en förträfflig skjutbana för pansartågen, som om somrarna äro stationerade i Baltischport och därifrån nästan dagligen beskjuta de på öns södra och norra ändar uppställda måltavlorna. Dessa skjutövningar äro, utom att militären därigenom avspärrar en god del av ön och gör den otillgänglig för öns inbyggare, icke heller helt ofarliga för den fredliga befolkningen. Som ex. därpå må anföras att projektiler ibland slagit ned alldeles nära människoboningar, i synnerhet inträffade sådana fall flera gånger under de första åren av dessa skjutövningar. Rågöarnas postförare herr August Blomquist berättade för undertecknad, att när han för någon tid sedan var på väg med posten till Baltischport, en antagligen felriktad kanonkula slog ned några meter från motorbåten, varefter kulan rikoschetterade, susade över båten och slog ned på nytt några meter på motsattsidan av densamma. Den

na händelsei njagade naturligtvis skräck hos de ombordvarande, och dessutom befunno de sig i stor livsfara.

För närvarande försiggår stor skifte på Rågöarna, och nu har även försvarsministeriet anhållit att c:a 300 har av Lilla Rågön måtte exproprieras till skjutbana. Regeringen har också redan beslutat sig för saken. Naturligtvis upprör ett dyl. beslut Rågöns befolkning, emedan den därigenom blir under djupaste fredstid ifråntagen ungef. en fjärdedel av sin ö. (Lilla Rågö 1350 har). Därigenom går en stor del av den norra stranden förlorad, där rågöborna bruka fiska. Visserligen få de röra sig där, när skjutövningar ej försiggå, men trots det vållar ovannämnda omständighet mycket avbräck i öbornas dagliga liv. Utom det att fisket störes förlora öborna, vad värre är, mycket av sin betesmark och av sina ängar, ja, t. o. m. åkrar!

Det är ju klart, att staten har rätt att lägga sin ofta tunga hand på privat egendom, när det gäller statens försvar eller annars statens bästa, men man torde med rätta ha skäl att undra, om ej nödvändigheten av en skjutbana kunde tillgodoses på annat håll, så att man ej därigenom direkt skulle fråntaga ett i utveckling statt samhälle dess möjlighet att utöva sina vällovliga näringsfång.

A. S—l.

Kontraktsposten Harald Engström har lämnat Reval.

Kyrkoherden och prosten i Sv. kontraktsposteriet i Estland har sökt avsked från sin befatt-

ning såsom kyrkoherde i Sv. S:t Mikaelsförsamlingen i Reval.

Kyrkoherden Engström, som innehaft ovannämnda befattning i över två år, gjorde sig känd såsom en driftig och dugande man, tog verksamt del i församlingssarbetet och var alltid villig att ställa sina krafter till förfogande.

Kyrkoherde Engström undervisade en tid även i kristendoms kunskap i Svenska skolan i Reval.

Minnesgudstjänst.

Söndagen den 19 dennes hölls minnesgudstjänst i Sv. kyrkan härst. med anledning av ärkebiskop Nathan Söderbloms död. Vid detta tillfälle predikade prosten Nils Lindestam från Malmö. Prosten Linderstam, som under en tid varit kyrkoherde i Revals sv. församling, lämnade sagda tjänst för 10 år sedan.

Söndagen den 26 dennes var „Svenska Odlingens Vänners“ förstärkta styrelse församlad på Birkas landbruksskola för att överlägga och besluta om angelägenheter rörande gymnasiet och förenämnda skola. Vid samma tillfälle beviljades även sökt avsked åt rektorn för lantmannaskolan agr. Nils Danell samt åt skolans husmoder fru Ingeborg Danell. Vidare handlades diverse ärenden, rörande föreningens verksamhet. I samband må nämnas att S. O. V:s styrelse av inrikesministeriet erhållit tillstånd till insamling av medel för resande av en gravvård å lektor Hans Pöhl's grav på Vormsö. Listorna, inalles 15 till antalet, ha redan utsänts. Insamlingstiden utgår den 1 maj 1932. Vi be härigenom få göra svenskfolket uppmärksamt på, huru viktig denna

angelägenhet är och våga på förhand uttala den bestämda förhoppningen, att estlandssvenskarna äro måna om att skaffa et värdigt minnesmärke på sin avlidne hövding's grav.

En Dag På Vormsö:

Att ha tillbragt åtta terminer i Estland utan att på resorna till olika platser där någon enda gång besöka Vormsö, måste anses som en brist. Nog hade jag haft tillfälle att se andra svenskbygder i Estland; till och med det svårtillgängliga Runö kunde jag gästa vid ett tillfälle. Men bilden var inte fullständig, så länge Vormsö saknades bland mina reseminnen.

En dag i början av juni satt jag på tåget från Reval till Hapsal. Min trogne kamrat sedan några Dorpatår, Hjalmar Pöhl, skulle ha mött mig på halva vägen i Kegel för att bli mig följaktig över till sin hemö och visa mig allt där, men han hade i sista stund fått förhinder. Jag måste därför fortsätta ensam.

En ålderstigen och rankig motorbåt „Imatra“ förde mig på 1 $\frac{1}{4}$ timme över sundet från Hapsal till Vormsö. Inte var det vägor att tala om, men båten gungade i alla fall så pass mycket, att flera av de få passagerarna sutto där bleka och tysta. Kvinnorna voro alla lika klädda: rutig schalettt rött och svart, blus och svart, vec-kad kjol. De som bara kunde för gungningarnas skull, utnyttjade tiden genom att oavbrutet sticka på en strumpa. Sysslolös kan en Vormsösvenska aldrig vara. Hela tiden präglades deras ansikten av ett starkt allvar.

Vormsö „hamn“, om jag skall använda ett så fint ord, påminde om Runö. Vattnet var långgrundt och stranden låg. En smula kal var den närmaste omgivningen. Varken skog eller hus syntes till. Någon vagn fanns inte därnere vid Sviby brygga, så att det blev att gå till fots den 6 km långa vägen fram till Hullo kyrkby. En språksam och initierad vormsöbo gjorde mig sällskap, och så behövde jag inte tycka, att det var långsamt. Han visade och berättade, medan vi följde den slingrande landsvägen, som snart kom in i en ganska vacker

skog. Vi passerad de olika byarna, som alla ha svenska namn och äro skarpt avgränsade med gärdesgårdar. Här och var fanns en grind, som några barn påpassligt öppnade i hopp om att få en slant, två cent eller så. Av det märktes minsann, att det ännu inte finns någon bil på hela ön. När vi en timme senare kommo ut ur skogen, syntes på ett gärde den övergivna, fula ryska kyrkan, som en gång påtvingats öborna. En rad grå väderkvarnar avtecknade sig mot himlen, ett tacksamt motiv för en konstnär's ritstift —, borta i en annan dunge skymtade husen i Hullo. Handelsföreningens svenskspråkiga skylt gav besked om, i vad slags trakt jag var och det gladde mitt svenska hjärta. Något längre bort snett emot låg den Pöhlska villan „Fridhem“. Jag öppnade grinden och gick uppför trädgårdsgången. Ingen enda medlem av familjen var hemma, upplyste mig kvinnan, som hade uppsikt över huset. Men jag fick ändå stiga på och göra en rond genom de många rummen. Icke utan rörelse stannade jag i ett av dem framför den bortgångne vännen Hans Pöhls bild, kring vilken alla banden från de många kran-sarna ännu hängde. På nytt läste jag inskriptionerna, som jag sett en gång förut vid jordfästningen i Revals svenska kyrka för ett och ett en halvt år sedan. De buro tydligt vittnesbörd, om hur avhållen och uppskattad Hans Pöhl varit.

Mitt nästa besök gällde kyrkoherde och fru A. Nilsson i prästgården, vars rödmålade manbyggnad stack av mot den rika grönskan. Hos dem fick jag ett hjärtligt mottagande. Innan mörkret föll på, hann jag gå in i den närbelägna kyrkan, det gamla tornlösa templet med anor från medeltiden, vilket låtit mycket tala om sig och gett upphov till många skrivelser med anledning av den för två sedan under prosten Klassons tid gjorda restaureringen. Efter besöket i kyrkan måste jag ge dem rätt som klandrade hans åtgärder, ty de svenskspråkiga inskriptionerna ha satts i andra rummet efter de nyinförda estniskspråkiga och det i en svensk kyrka. Förut funnos inga estniska alls utan svenska och tyska; de sist-

nämnda ha helt avlägsnats. Inte heller sammanställningen av de många färgerna på predikstol och altare, väggar och pelare kan med bästa vilja kallas vacker. Protesterna, både öbornas och andras, ha ju också varit många och kraftiga. Även konsthistoriker av facket ha skarpt ogillat den utan sakkunskap och myndigheternas tillstånd gjorda „restaureringen“. Därför är det mycket egendomligt, att en författare, major Frans Ahlström i en artikel i Riksföreningens årsbok 1930, utan att känna till sakförhållandet gör det alldeles felaktiga påståendet att „det län-der Vormsö estlandssvenska församling till bestående heder att hava gått till verket med ett sådant allvar, med en sådan målmedvetenhet och med en sådan ansvarskänsla mot kommande generationer“. Den åsikten torde den ärade författaren vara alldeles ensam om.

Men inte lönar det sig att mer tala om den ledsamma historien. Skadan är nu en gång gjord och kan utan storakostnader inte botas.

Kvällsskymning rådde, medan jag med fru Nilsson som ciceron gick omkring i det gamla templet, där generationer lyssant till Guds ord på svenska. När vi kommit ut på kyrkbacken igen, pekade fru N. på en liten klocka, som hängde högst uppe på gaveln. Där hade den måst anbringas, då varken torn eller klockstapel finns. Ej underligt då, om den spröda klangen från den lilla klockan inte kan nå så långt. En klockstapel och en stor klocka i den är vad Vormsö församling behöver. Jag kunde inte låta bli att tänka på den ryska kyrkan inne å Ivangorods borggård i Narva, i vars torn två stora kyrkklockor från 1600-talet med svensk inskription hänga och aldrig komma till användning. De skulle passa bättre på det svenska Vormsö.

Lekt. Hans Pöhl's grav å begravningsplatsen på Vormsö.

Efter att ha sett på den intill kyrkan reste stenen (den står där till minne av några Vormsö-svenskar, som offrade sina liv i Estlands frihetskamp) gick jag in på den närbelägna, av en stenmur omgivna kyrkogården. Där sova många Vormsö-svenskar den sista sömnen, varom, gravkorsens svenska familjenamn tydligt vittna. Det var en grav jag framför allt ville se, vännen Hans Pöhls. Den låg i det bortesta hörnet. Varken kors eller sten fanns där ännu. När skall en värdig minnesvård pryda Svensk-Estlands hövdingas gravkulle? Så tänkte jag, medan jag stod där invid den, och kvällsbris från havet susade i tallarna runt omkring.

När jag kom tillbaka till prästgården, hade på herrskapet Nilssons kallelse en annan gäst infunnit sig, nämligen skollärare Joel Nyman. Det var första gången han och jag träffades. Men ändå kändes det, som om vi varit gamla bekanta, då vi så ofta läst varandras opus i „Allsvensk Samling“ och „Kustbon“. Roligt var det att höra den hängivne svensketskämpan berättas, medan kaffe dracks i ett hörn av det stora förmaket. Samspråket fortsattes till långt efter kvällsmaten. Snabbt överflöto timmarna. Min nyförvärvade vän bröt upp. Ett besök å det genom Stackelbergs hårda regim bekanta godset Magnushof hans tyvärr inte med.

Efter att ha övernattat i det trevna Nilssonska hemmet måste jag redan tidigt nästa morgon tänka på återfärd. Nu fick jag skjuts ner till Sviby brygga. Det skedde medelst den på Vormsö brukliga vagnstypen, en skrinnda utan fjädrar med en bräda lagd tvärsöver, så att man blev ordentligt omskakad. Under vägen mötte vi en svensk vallgumma. Medan hon gick och drev korna framför sig, stickade hon oavbrutet på en strumpa. Det är att ta vara på tiden. Återigen passerades de många väderkvarnarna, vilkas stora vingar stodo stilla i den tidiga morgonväkten.

Ett fyrtiotal öbor fyllde alla platser ombord på motorbåten „Vormsö“, ty det var torgdag inne i Hapsal. Lugn blev överfärden denna gång. Så var det ännu bättre tillfälle att iakttas de olika ansiktena, männens och

kvinnornas. Dragen talade om hårt arbetete ute på stormande hav och karga åkrar i kampen för tillvaron och svenskheten på en ö, där en för länge sedan svunnen tids kultur och sedvänjor dröjt kvar. På båda fronterna ha de lyckats, varmt understödda som de äro av en rad dugande män, till vilka kyrkoherde Nilsson och skollärare Nyman främst höra.

Nils-Herman Lindberg.

Eldsvåda i St Olai kyrkan i Reval.

Senaste måndag hemsöktes huvudstaden av ett svårt åskväder, som spred ängslan och räddhåga bland befolkningen. Plötsligt hördes en stark knall, och man kunde förmoda, att åskan slagit ned någonstades i centrum av staden. Det räckte ej heller länge, innan brandkårsbilarnas sirener kungjorde, att eldsvåda utbrutit. Det visade sig att blixten slagit ned i toppen av Olai kyrkans tornspira.

Brandkåren kom tämligen snart underfund med, att den föga kunde uträtta, emedan tornet är för högt för att få en vattenstråle upp till toppen, där eldhärden befann sig.

Måndagen den 27 ds. besöktes Reval av Hamburg-Amerika linjens ångare „Reliance“, som hämtade med sig 200—300 amerikanska turister. Amerikanerna voro mycket intresserade av den gamla staden samt medförde en mängd småsaker som minne härifrån. Samma dag kl. 3-tiden ångade „Reliance“ vidare på sin färd.

Flera oceanjättar med turister torde vara att vänta till Reval under loppet av augusti månad.

„Graf Zeppelin“ besökte Reval.

Senaste lördag kl. 3.40 flög luftskeppet „Graf Zeppelin“ över Reval på väg till Leningrad. Från Leningrad fortsattes färden mot nordpolen.

Elden släckt. Natten till onsdagen blev brandkåren herre över elden, som brunnit sedan måndagen i St Olai kyrkans torn. Man använde i stället för vanliga slangar stålrör, genom vilka vattnet av pumparna trycktes upp ända till eldhärden 455 eng.

fot över marken. Sålunda är faran över, som hotade den gamla kyrkan.

Detta var den nionde gången blixten slagit ned i St Olai kyrkan. Tre gånger har den närapå nedbrunnit till grunden. Över etthundra år har den fått vara i fred, tills den nu igen hemsöktes av naturens makter. Den senaste branden ägde rum 16 juni 1820, och lämnades då endast murarna kvar. Tornets enorma höjd utgör alltid en stor fara för kyrkan, emedan åskan lätt söker sig till så högt över marken belägna föremål.

Familjenotiser.

Förlovning har eklaterats mellan hr. Andreas Stahl och frk. Gundel Björkvall, Nykarleby, Finland.

Sommargästerna. År efter år blir antalet av sommargäster som besöker vårt land, allt större och större. I synnerhet från Finland är trafiken livlig. Från Sverige skulle säkert ännu flera komma, om ej passvårigheterna ställde hinder i vägen. Detta hinder är till all lycka, vad Finland beträffar, undanröjt.

I Hapsal finnas f. n. omkring ett 50-tal rikssvenskar. Från andra badorter föreligga inga uppgifter.

Från Vormsö meddelas, att båten på lördagarna avgår från Hapsal kl. 4.15.

Riksdagsmannen hr. M. Westerbloms adress är numera Gonsiori t. 13—3. Telef. 303-07.

„Nautilus“ till nordpolen.

Sir Hubert Wilkins undervattensbåt Nautilus, som på sin resa från Amerika till England havererade på Alanten, har nu iståndsatts och ämnar i de närmaste dagarna starta från England för att fullfölja sin resa till de arktiska regionerna.

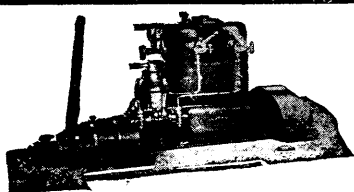
Svår flygolycka i Polen. En svår flygolycka inträffade på lördagen över polska militärflygskolan i Demblin. Två skolflygmaskiner med vardera en kapten som ledare och en korpral som elev ombord hade gått upp i luften, men råkade kollidera, varvid maskinerna störtade och de fyra ombordvarande dödades. En av de omkomna var lärare i flygskolan och var en av Polens mest bekanta flygare.

På fredagen inträffade en flygolycka på militärflygplatsen i Molotov. Maskinen exploderade i luften och piloten omkom. Han sökte rädda sig med fallskärm, men denna fastnade i den nedstörtande maskinen.

Nära sjön Tanganjika i Afrika ha påträffats stora fynd av nickel. Ett område av 1300 kv. mil skall undersökas.

Kyrkligt tillkännagivande.

S:t Mikaelsskyrkan. Tisdagen den 11 aug. kl. 7. e. m. predikan av kyrkoherde G. Klingner från Göteborg.

Skandia Motor

lättviktstyper 4-30 hk. för
räoljedrift

vinna alltmera framgång. Den billiga driftkostnaden, den bekväma starten (på beställning elektrisk uppvärmning och start), obehövligheten av passning, frånvaron av eldfara samt okänslighet för saltluft och väta äro egenskaper som tillfredsställa varje motorbåtsägare.

SKANDIA-VERKEN A. B. Lysekil.

Representanter i Stockholm:

Joh:s Källander A-B.

Birger Jarlsgatan 32, Tel. 3556-3557

ÖREGRUND - STADSHOTELLET

Telefon 7.

Propa rum. Gott bord.
Fullständig servering.
Bilgarage. — Bensin.

Norrköpings Kemiska Undersökningsanstalt,

Norrköping, Tel. 1249.

Utför kemiska analyser och provtagningar.
Inneh.: Civiling. John Wanselin, stadskemist.

Betald annonsplats

Restaurant Runan

Sundsvalls popu-
lära restaurang.

HEMTREVLIG FESTVÄNING

Förträfflig mat. Billigaste priser

Reserverad annonsplats

Vid besök i Norrtälje rekommenderas

Stadshotellet

Innehavare Direktör B. O. Lagermark
Musik under sommarmånaderna.

Året Runt bra mat på
Systembolagets Restaurang
LAXEN, HALMSTAD

Till Stiftelsens 75-årsjubileum har utkommit: Evangeliska Fosterlands - Stiftelsen genom 75 år

JUBILEUMSSKRIFT

utgiven under redaktion av

Missionsföreståndare Eskil Levander

med bidrag av flera författare.

TVÅ DELAR.

FÖRSTA DELEN.

INNEHÅLL:

1. Historisk översikt av Stiftelsens 75-åriga verksamhet.
2. Initiativtagare och grundläggare.
3. Förgrundsgestalter i Stiftelsens yttre mission.
4. Det tryckta ordets mission under 75 år.

ANDRA DELEN.

INNEHÅLL:

1. Några Stiftelsens ledare.
2. Några yttre missionens arbetare.
3. Pionjärerna i Stiftelsens sjömansmission.
4. Några inre missionens arbetare.
5. Några blad ur Syföreningarnas historia.
6. Fridsbergsanstalterna.

P R I S:

Del I Häft. Kr. 6:50
Klotb. „ 8:—

Del II Häft. Kr. 7:50
Klotb. „ 9:—

Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag

Box 3048, Stockholm 3.

Tillbringa Eder semester i Dalarne och Värmland,

vilka båda landskap ifråga om storslagen natur och intressanta platser räknas bland Sveriges främsta.
Bekvämaste förbindelser med Bergslagsbanan.

H O L M B L O M S

Kappor, dräkter Normalmstorg

Tel. Nr. 561 Stockholm Rikst. 9255

„Besök Katrineholm“

Vildskinn

Räv, Utter, Mård, Hermelin.
Ekorre, Hare och Kanin upp-
köpas till allra högsta pris-

Vi betala högsta priser, då skinnen huvudsakligen äro för egen fabrikation. Prislista sändemot porto.

OUGSTEDTS PÄLSVARUFABRIK Malmö 4

EGONLINEN uppehåller regelbunden trafik Göteborg med alla mellanliggande svenska hamnar till KARLSKRONA—DANZIG—LIBAU—RIGA—REVAL—HÄLSINGFORS.

Jönköpings stads och läns sparbank

Stiftad 1831.

Huvudkontor i JÖNKÖPING. Avdelningskontor Jönköping, Huskvarna, Norrahammar, Smålands Taberg,

Reserverad annonsplats

„Besök Borås“

HANSA

STOCKHOLM

Aktiekapital och reservfond
Kr. 6.000.000

FÖRSÄKRING

Avdelningskontor i Reval:
S. Karja 7.